

MEVLÂNÂ

—CELÂLEDDİN RÛMÎ—

800.yıl

TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ

Türkiye Yazarlar Birliđi Yayınları: 30

Toplantı Metinleri: 5

ISBN: 978-975-7382-33-1

ANKARA, Temmuz 2007

Yayın Hakkı: Türkiye Yazarlar Birliđi

Müdafaa Cad. Müdafaa Apt. 10/13 Kızılay/ANKARA
Tel-Fax: (0.312) 417 34 72 - 417 45 70
www.tyb.org.tr tyb@tyb.org.tr

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIđININ KATKILARIYLA

Yayınlayan : D. Mehmet DOđAN

Koordinatör : Ahmet FİDAN
Yayına Hazırlık : Osman BAğIŞ

Kapak ve İç Tasarım : Hamza GÜRER
0.555.251 51 73

Baskı-Mücellit : İsmat Matbaacılık
Meşrutiyet Cad. 9/7
Kızılay / ANKARA (0312) 425 36 34

Baskı Tarihi : Temmuz 2007, ANKARA

Mektuplardaki Mevlâna

Nazım ELMAS*

GİRİŞ:

Asırlardan beri hem kendi kültür çevresinde hem de dünya genelinde bir hazine gibi değer bulan Mevlâna, her zaman yeni her zaman güncel mirasıyla çağlara ışık olmaktadır. Bir kişinin mensup olduğu medeniyet dairesinde değer bulması, takdir edilmesi, yıllar içinde unutulmaması mümkündür. Aynı kişinin dünya genelinde farklı kültür ve inanç mensupları tarafından da hayranlıkla benimsenmesi, ortak programlarla anılması ve günden güne değer kazanması nadirdir. Bu nadir insanlardan biri de Mevlâna'dır.

Medeniyet tarihimizde yer almış, dünya genelinde de kabul görmüş değerlerimiz vardır. Onların düşünceleri, eserleri sadece içinde buldukları toplum için değil tüm insanlık için gerekli mesajları içermektedir. Bu mesajlarda insanlar için güzellikler, hayata ait ilkeler, insanca yaşamak için tavsiyeler; kısacası, insanı insan yapan, insan kılan, üstün bir varlık olarak yaşatacak telkinler bulunmaktadır. Bu telkinler ne kadar evrensel, ne kadar insani ve ne kadar huzur verici olursa sahibini o nispette değerli ve kalıcı kılmaktadır. Dünya genelinde de bu söze, bu sese dikkat edilmekte, sahibi, söyleyeni ya da yazanı bu sebeple asırlar boyu ilgiyle anılmaktadır. Kitapları elden, sözleri dilden düşmeyen, usulleri gönülden gitmeyen Mevlâna böylesi bir değerdir.

Mevlâna her kesimden insana hitap etmiştir. Eserlerinin okuyucuları, ileri yaşlardaki kişiler olduğu gibi çocuklar da olabilmektedir. Toplumda değişik ko-

* Dr., Giresum Üniversitesi

numdaki insanların Mevlâna düşüncesinde bir araya geldiği görülür. Üst seviyedeki bir yönetici ile, onun hizmetindeki bir insan gönül deryasında bir arada olmakta, Mevlâna felsefesi, sosyal durumları ortadan kaldırmaktadır. Eserlerini oluştururken muhatabının konumundan, cinsiyetinden ziyade, onun anlayışına hitap etmeyi tercih etmiştir. Manzum ve mensur şekilde günümüze intikal eden eserlerinde kim ne bulmak istiyorsa onu elde etmektedir. Masal isteyen masal, hikaye isteyen hikaye, hikmet arayana hikmet, bu satırlarda yer almaktadır. Mevlâna'nın her insana ulaşma arzusu, eserlerine böylesi bir üslup getirdiği gibi, onun sosyal hayatın içinde oluşu, günlük olaylara bakışı, gündemi takip etme gayreti, basireti de geniş kitleler tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Çevresine duyarlı oluşu, insanların dertleriyle, sıkıntılarıyla ilgilenme sorumluluğu Mevlâna'nın bir başka yönünü daha ortaya çıkarmaktadır. Bu yön Mevlâna'yı insanlarla daha yakından buluşturan, bağlayan bir özelliktir. Üst seviyede bir çok müridi ve hayranı olan Mevlâna'nın, kendisine ulaşan istekleri ilgililere ulaştırarak çözümedeki hassasiyeti, hakemliği, görüşlerini isteyenlere fikrini esirgememesi, kapısına gelene hiç ayırım yapmadan çözüm ve derman olma özelliği kendisine olan ilgiyi daha da artırmıştır. Mevlâna'nın insanlarla bu çok yakın diyalogu, çare kapısı işlevi, edebiyat tarihimize bir eser daha kazandırmıştır. Bu eser, O'nun mektuplarının toplandığı kitaptır. Mektubat adıyla günümüze ulaşan bu eser, derin felsefi temalar, tasavvufi düşünceler içindeki bir mütefekkirin, günlük hayatın tamamen içinde, duyarlı, ilgili, mütevazı bir kişiliğini ifade etmektedir. Bu çalışmamızda aslında her sözüyle hayata şekil veren Mektublardaki Mevlâna'yı incelerken, O'nun hayatın içinde, günlük gelişmeleri birebir takip etme yönüne değinmek istiyorum.

Eflatun'dan günümüze kadar pek çok insan düşüncelerini, duygularını mektup şeklinde kaleme almıştır. İran ve Arap edebiyatında da kullanılan bu edebi tür, İslamiyet'in kabulünden sonra bir tebliğ vasıtası olması hasebiyle daha yaygın olarak kullanılmıştır. Mektup her türlü duygu ve düşünceyi anlatmaya müsait bir yazı türüdür. Konu sınırlaması olmaması, samimi üslubu, daha öz ifade özelliği nedeniyle tercih edilmiştir. Mektupları kitap haline getirilerek *Mektubat*¹ (mektuplar) adıyla yayınlanan mütefekkirler, alimler ve sanatçılar arasında Mevlâna da vardır.

Mevlâna'nın Mektubat'ında 147 mektup vardır. Bunlar, yakın akrabalarına, dostlarına, ihtiyaç sahiplerine, sorularına cevap arayanlara, yardımını talep eden müritlerine, halifelerine ve ilgililere yazılmıştır. Muhafaza edilen mektuplar Mevlâna'nın ölümünden sonra toplanarak Mektubat adıyla kitap haline getirilmiştir. İstanbul'daki bir yazması da "Kitabü't-terassul li't-tevassul ile't-tefazzul" adıyla kayıtlara geçmiştir. Yazma nüshaların tamamı Farsça'dır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir nüshası (Nafiz Paşa nr. 1055) esas alınarak F. Nafiz Uzluk tarafından neşredilmiş, (Mektubat-ı Mevlâna Celâleddin İst. 1937) daha sonra bu matbu eserle Konya Mevlâna Müzesi'ndeki (nr. 1102-52) nüshası karşılaştırılarak farklılıklar eserin sonuna eklenmiştir. Ancak bu neşirde bir çok hata bulunmaktadır. Eser İran'da Uzluk'un bu neşri esas alınıp hatalardan bir kısmı da düzeltilerek Yu-

suf Cemşidipur ve Gulam Hüseyin Emin tarafından 1335 hş. (Tahran) senesinde ve Hüseyin Daniş tarafından da 1984 (Tahran) senesinde olmak üzere iki kez basılmıştır. Son olarak İran' da Tefvik Süphani'nin Konya Mevlâna Müzesi'ndeki 1350 tarihli nüshayı (nr. 79) esas alarak yaptığı neşir (Mektubat-ı Mevlâna Celâleddin-i Rumi, Tahran 1371 hş.) en güvenilir olanıdır. Eseri Abdülbâki Gölpinarlı muhtelif kütüphanelerdeki 6 nüshasını dikkate alarak Türkçe'ye çevirmiştir. ²

MEKTUPLARDAKİ MEVLÂNÂ

Sanat felsefesinde, güzelliğe giden yolu en güzel vasıtalarla sağlamak arzusunda olan Mevlâna, dilsizlerin dili, sessizlerin sesi olmayı hayatının gayesini yapmıştır. Hayatı ile söyledikleri arasında çelişki yoktur. "Ya görüdüğün gibi ol, ya olduğun gibi görün" tavsiyesini önce kendi ruhunda yaşamıştır. O, Şiir, musiki, raks ve estetik vecd ile yeni bir dünyaya insanları davet ederken; bir yandan da kimliği ve kişiliği ile söylediklerini sosyal hayatın içinde uygulamaya koymuştur. Şems-i Tebrizi özlemi sebebiyle yaşadığı geçici bir durgunluk ve inziva dışında biz Mevlâna'yı günlük hayatın ve olayların içinde görmekteyiz. Gündemin getirdiklerine Mevlâna'nın tepkileri, görüşleri, katkıları çok açık bir şekilde mektuplarda yer almaktadır. Mektuplarındaki 147 mektubun muhatapları şunlardır:

- a) Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus (9 Mektup)
- b) Emir Muineddin Pervane (25 mektup)
- c) Diğer Devlet yetkilileri ve yöneticiler
- ç) Yakın akraba ve aile fertleri (7 mektup)
- d) Halifesi ve yakın dostu Hüsamettin Çelebi (3 mektup)
- e) Diğer ahabap ve şahıslar
- f) "Fulaneddin" hitabıyla mektup yazılanlar

Mevlâna, mektuplarında hiçbir zaman kendisi için bir şey talep etmemiş, kurumu için, kurumda kalanların ve kurumla bağlantısı olanların ihtiyaçları için talepte bulunmuştur. Her kademedeki muhatapı tarafından ciddiye alınan ve hatırı sayılan bir gönül adamı, alim olması sebebiyle çare kapısı olmuştur. O, ilmiyle amel eden ulu kişidir. Faydasız ilimden Allah'a sığınmış, bildikleriyle de insanlığın hizmetinde olmuştur. İmkan bulamadığı ve şartları müsait olamadığı için ilim tahsili yapamamış kişileri küçümsememiş, onları küçümsemeye teşebbüs edenleri ve edecekleri de mizahi bir dille uyarmıştır. "Nahivciyle Gemici Hikayesi"³ bu tür insanları anlatır. Nahiv bilgisi sahibi olduğu için gururlanan, çevresindekileri küçümseyen birinin deniz yolculuğu esnasında çıkan fırtına sebebiyle yüzme bilmediğinin ortaya çıkışındaki çarpıklığı ve eksikliği dikkatlere sunar.

Mevlâna'nın mütevazı kişiliği mektuplarında açık bir şekilde görülür. Samimi duygularıyla muhatabına değer veren, ama karşısında ezilmeyen, vakur duruşundan taviz vermeyen bir ifade tarzı vardır. Bu kendisi için hiçbir kimseden talebi olmayan bir kişinin rahatlığıdır. Yeri geldiğinde özür dilemesini bilen bir tevazu mektuplarda sezilir. Devlet başkanlarını ve idarecileri ziyarette mesafeli tavrının bir ilke gereği olduğunu beyan ederek şöyle der: "Onları seviyorum, hem de gönülden, ihlasla seviyorum. Görünüşteki mühimsememek, özü doğru gönlünüzü bulandırmasın diye mektubumu da bir duacınızla gönderiyorum; özrüm kabul edilsin."⁴

Devlet büyüklerine ve idarecilere yazdığı mektuplardaki hitaplarla diğer kişilere yazdığı hitaplar farklıdır. Bu mektup yazma geleneğimizle ilgilidir⁵. "Elkap bölümünde "aziz oğul", "evladım ", "efendime arz ediyorum ki", "özü doğru oğlumuz", "hayırlı işlerde büyüklerin başı olan iyi iş sahibi olanların imamı " gibi hitapların yanında; tamamen Türkçe ifadeler içeren "Ulug Kutlug Pervane Bey", "ulug kutlug bilge", "ugurlu ulug kutlug", "beline diline inanç ulug kutlug", "beline diline dindar kutlug ulug", "ulug kutlug alp", "dilene beline alp", "ulug alp" gibi hitaplar da vardır.

Mektuplarında kendisinden "duacınız" kelimesiyle söz eden Mevlâna, selam ve dua kısmında muhatabının iyi kişiliğinden yardımseverliğinden, insanlara karşı cömertliğinden bahseder. Ayet ve hadislerle güzel şiir ve özdeyişlerle muhatabına şükranlarını sunar iyi dileklerini belirtir. Bilhassa devlet büyüklerine yazdığı mektuplarda onların "yoksulları yetiştirme", "mazlumları besleyip geliştirme", "Allah'ı anmaktan onları hiçbir şeyin alıkoyamayacağı" gibi özellikleri öne çıkarır. Mektup yazdıkları kişilerin çoğunu ziyaret etmek istediğini, huzura varmak arzusu olduğunu, ama zaten hayırda yarışan birinin bu tür beklentisi olmayacağını da nezih bir ifade ile dile getirir. "Duacı bizzat bu hayır işi başarmak için huzura gelmek isterdi fakat, hayırlara istidadlı olan, hayırlı işleri öne almak için bahaneler arayan Emirler padişahına bunu arz etmeye ne hacet."⁶

Mektupların elkap ve dibace bölümlerinde muhatabını güzel söz ve dualarla onurlandıran Mevlâna bu kısımlardaki ifadelerinde samimidir. Şu ifadeler de ona aittir: "Kutlu yüzünü görmeye iştiyakımız sonsuzdur"⁷, "Allah buluşup kavuşmanızı kolaylaştırsın."⁸, "kutlu yüzünüzü görmeyi onunla buluşmayı öylesine özlemişiz, öylesine görmek istiyoruz ki, bu iştiyak ne kaleme sığmaktadır ne söze gelmekte"⁹,

"bu özü doğru duacının selamını, duasını, okuyup görüşme arzusunun pek fazla olduğunu bilsin."¹⁰

Bu ifadelerden sonra çoğu zaman konuya uygun ayet, hadis, şiir, atasözü kullanır. Bazıları şunlardır:

"Dilediğini sayısız rızıklandırır." (ayet II. 212)¹¹

"Her üstünlük sahibine yaptığı lütuf karşılığını verir, gerçekten Allah bir zerre ağırlığınca bile zulmetmez." (ayet XI, 3) ¹²

"Nasıl borç verersen sana da öyle verirler" (hadis) ¹³

"Tatlı suyun başı kalabalık olur"¹⁴

"Testide ne varsa dışına o akar"¹⁵ Mevlâna bu ifadelerden sonra asıl konuya geçer.

Asıl muradı insanların gönlüne girmek, onları irşat etmek, ilgiyle, sevgiyle ünsiyet kurmak olan Mevlâna mektuplarını da bu amaçla kaleme almıştır. Daha güncel, daha dar kapsamlı, çoğu zaman bir olay ve sebep üzerine bire bir telkin, tavsiye, talep içeren bu metinler, insana ulaşmanın bir başka yolu olarak kullanılır. Bu metinlerde Mevlâna'nın daha somut olarak hayatın ve olayların içinde olduğunu görürüz.

Mevlâna'ya göre insan suretinde görünen her kişi insan değildir. Şekil itibarıyla aynı özellikleri taşıyalar da insandan insana fark vardır. Mevlâna insanın iyi ya da kötü yönleri hususunda tanıtımını da çevresine mektuplarla anlatır.

Günlük olayları, dönemin siyasi yapısını dikkatle takip eden Mevlâna bir çok konuda kendisine danışılan biridir. Komşu ülkelerle ilişkilerde sağlam tahlilleri vardır. Görüşlerinde isabetlidir. Kararları bilgi birikimi ve tecrübe ile oluşmaktadır: Sultan Rukneddin'i Moğollar görünürde iyi niyet göstergesi olarak Aksaray 'a davet etmişlerdir. Konu Mevlâna 'ya intikal edince Mevlâna, gitmesinin tehlikeli olabileceğini, karşı tarafın güven vermediğini ifade ederek uygun bulmaz. Sultan buna rağmen gider. Karşı tarafın tuzağına düşer. Sultanı yay kirisiyle boğarlar. Mevlâna bu olay üzerine "Demedim mi" redifli şiirini yazar.

" Demedim mi sana kuşlar gibi tuzağa gitme; gel ki senin uçuş gücün de benim, kolun kanadın da ben.

Demedim mi sana: yolunu vururlar senin, soğuturlar, dondururlar seni, ateşin de benim, hararetin de, havadaki sıcaklık da, , ¹⁶

Mevlâna medresenin duvarları içinde sadece ilim tahsil edenlere, bir rehber değil sosyal hayatın içinde, gündemi takip eden, çevresiyle yakın diyalog içinde olan biridir. Sosyal faaliyetini, insanlarla ve çevreyle bağlantıyı mektuplarla sağlamaktadır.

Mektupların Muhtevası

1. Hal – Hatır sorma, dostları ziyaret arzusu, teşekkür
2. Haksızlığa, yanlışlığa, keyfiliğe müdahale edilmesini talep

3. İhtiyaç sahiplerine yardım

4. Tavsiyeler

1. Hal-hatır sorma, dostları, ziyaret arzusu ve teşekkür.

Mevlâna sahip olduğu zahiri ve batini ilimler sebebiyle döneminde her kademedeki yönetici tarafından takdir edilen, ziyaret edilen bir gönül eridir. Mevlâna bu ziyaretçilere daha sonraki zamanlarda mektuplar yazmaktadır. Kimi, zaman, hal-hatır sormak maksadıyla yazılan mektuplar, kimi zaman da aynı kişilerin mektuplarına cevap mahiyetinde kaleme alınır. Kimi zaman dergaha, müritlere ve diğer bağlı birimlere yapılan bağışlara, desteklere teşekkür içinde mektuplar yazılmıştır. Bunlar içinde bayanlar da vardır. Yönetici eşlerinden birine yazdığı mektubun bir yerinde Mevlâna: " Padişahçasına yaptığınız hiçbir kerem ve ihsan unutulmuş değildir, , diyerek teşekkürlerini ifade etmiştir. ¹⁷

Savaşlarda başarılı bir komutan, şehitliğe ve gaziliğe hazır, atılganlık ve cesaretinden dolayı Mevlâna tarafından takdir edilir. Yaptığı işin önemi söylendikten sonra " Devlet ve din sahibi olan beyin savaşlarda da, oturup dinlenmelerinde de rey ve tedbirlerinde de, , başarılı olması temenni edilir. ¹⁸

Bazı hayranları ve gönül dostları Mevlâna'ya mektuplar yazarak sorular sormaktadır. Mevlâna bunların sorularını mektup imkanları içinde kendi üslubuyla cevaplandırır: " O azizin selamı biz yokken, yanında değilken bizi hatırlayışı, bu duacıya erişti; gönlümüzü genişletti, , ¹⁹ ifadesinin yer aldığı satırlarla cevabını yazar memnuniyetini ifade eder.

Dostlarını ziyaret Mevlâna'nın adetidir. Ömrünün son yıllarında yaşlılığı ve rahatsızlığı sebebiyle ziyaretlerden mahrum kalmıştır. Mektupların bir kısmı bu özlemine ifadesi için kaleme alınmıştır. " Fırsat bulayım şu hastalığımdan bir akşam yahut bir sabah hırsızlamacasına bir çağ çalayım da kendi selamımı kendim götürüyüm derim, , ²⁰

2. Haksızlığa, yanlışlığa, keyfiliğe müdahale için yazılan mektuplar

Sosyal hayatın ve güncel olayların içinde farklı bir yönüyle Mevlâna'yı bu bölümde daha bariz olarak buluruz. Çevresinde olup bitenlerle ilgili sıkıntılar Mevlâna'ya ulaştırılmakta; o da çözüm bulmaları için yetkililerle durumu bildirmektedir. Mevlâna'nın bu tür taleplerinin yerine getirildiği teşekkür mektuplarından anlaşılabilir.

Mevlâna'nın yakın ve uzak yerlerde müritleri, dervişleri vardır. Bu dervişlerin bölgedeki yöneticilerle ilgili şikayetleri, onları rahatsız eden diğer saygısız, kendi-

ni bilmez topluluklara karşı yardım talepleri Mevlâna'ya bildirilmektedir. Mevlâna bir valinin dervişleri incitmesi üzerine padişahın şu satırlarla duruma müdahale etmesini istiyor: "Allah saltanatını daim etsin, O yüce zatın başını ağrıtmak istemiyoruz; bundan uzağımız ama iş sınırı aştığı gibi alemin tek padişahının yardımı da bütün dervişlere, hele bu babasına dökülüp saçılmada. Bu yüzden gözlüyoruz, umuyoruz dünyanın tek padişahının, zamanın İskender'inin buyruğuyla bu valinin zulmü, kaldırması, şu zayıf kullardan giderilsin de hatırlarında hiçbir vesvese olmaksızın Kabe'deki güvercinler gibi kahredici devletinizin duasıyla meşgul olsalar vesselam"²¹

Bir başka mektup dervişleri rahatsız eden "çıfıt huylu rintlerle" ilgilidir. Şöyle yazıyor Mevlâna Emir'e: "...Bir kere daha dervişlere, zulüm görenlere yardım edersiniz de, o duman göğe ağmaz, fitneler koparmaz. Çünkü dervişlerde o dil o gönül yoktur ki, o çıfıt huylu rintlerle karşılaşsınlar, onlara karşı durup düzenlere başvursunlar, tersine kinamalarda bulunsunlar; başkalarının başlarını yarsınlar."²²

Mevlâna, dervişlerin mal-mülk yığmak arzusu içinde olmadıklarını, bu gaye ile tekkelerde bulunmadıklarını, bu sebeple onlardan ekonomik destek talep etmenin uygun olmayacağını Emir Pervane'ye mektupla bildirir. Moğollara karşı yapılan hazırlıklar bağlamında Mevlâna dervişlerinden katır talep edilmesi üzerine yine Mevlâna araya girer ve emir Pervane'ye şöyle yazar: "Rehin, borç sekiz bini buldu, daha da fazla oldu. Bugünse Moğollar için katır istiyorlar...duacıları başkalarından saymamak gerek. Çünkü onların av aletleri var; bizse av olmuşuz av olan avlanmaz ki"²³

Olaylar ve yaşanan sıkıntılar karşısında Mevlâna aktif bir konumdadır. Konuları ilgilere hatırlatmakla kalmamış, yeri geldiğinde tehlikelere karşı uyarılmış, hatta Konya'ya doğru ilerleyen Moğolların kamp kurduğu bölgeye hakim ve yakın bir tepede gecelemiştir. 1256 yılında halkın endişe ve korku içinde olduğu bir durumda Mevlâna'nın böylesi bir cesaretle önderlik yapması halkın moralini yükseltmiştir. Bu olay üzerine kendisine teşekkür ederek yiğitce davranışını öğen birine "Bilmiyorum" redifli gazelini söyler.²⁴ Moğollardan da "Tatar" diye bahsederek şiirleriyle halkı cesur olmaya davet eder.²⁵ Mektuplardaki Moğol gündemi diğer sanat eserlerine de bu şekilde yansır.

Mektuplarından Mevlâna'nın bayan dervişleri de olduğu, hatta kadın halifesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Muinüddin Pervane'nin eşi Gürcü Hatun, IV. Rukneddin Kılıçarslan'ın eşi Gömeç Hatun, onun üst düzey müritleri arasındadır. Mevlâna bu hatunlara destekleri için mektuplarla teşekkür eder: "Yüce Hak' da şahittir ki o tek Hatun'un ahvalini bir an bile düşünmekten hali değilim. Padişahçasına yaptığınız hiçbir lütuf, hiçbir kerem ve ihsan unutulmuş değildir."²⁶

Mevlâna bayan müritlerinin problemleriyle de ilgilenmiştir. Onların sıkıntılarını gidermek için devreye girmiştir. Mevlâna müntesibi olan bayanın şeyh olduğu, kadınlara mahsus zaviyeye bir topluluk misafir olmuş, ancak orayı konak hali-

ne getirerek amacına matuf hizmeti engellemeye teşebbüs etmişlerdir. Mevlâna'dan yardım isteyen bayan halifenin sıkıntısı, Ulug Kutlug Pervane Bey'e yazılan şu satırlarla hemen giderilmiştir: "Bu vakitlerde sizinle ilgili olan sizinle bağlantısı olan bir topluluk, sizin haberiniz yokken kullukta bulunup duran, Tanrı yoluna yönelmiş bulunan aziz zahit kız kardeşlerimizin; Allah korunmasına daim etsin zaviyesine konmuşlar, orayı konak haline getirmişler, oradakilerin hatırlarını gönüllerini darmadağın etmişler...Umarız ki işaret buyururlar da bu topluluk dervişlere zahmet vermezler, orada konaklamazlar"²⁷

Bir olumsuzluk gördüğü zaman veya duyduğu zaman müdahale edilmesi sorumluluğunu Mevlâna da yerine getirir. Olumsuz davranışlarını duyduğu bir şahsa "Fülanüddin" hitabı ile, şu satırlarla ikazda bulunur: "Aziz Oğul Fülanüddin... Gençliğine ne diye aldaniyorsun? Kardeşin senden yaşça daha küçüktü. Yazık; ne olurdu izin verilseydi de kendi halini sana bir anlatsaydı. Allah için, Allah için o evi bulur da o odayı yıkardı."²⁸

3. ihtiyaç sahiplerine yardım

Mevlâna ihtiyaç sahiplerinin talepleri doğrultusunda çalışmalar da yapmıştır. Mevlâna yardıma muhtaç bazı tanıdıklarını, imkanları müsait dostlarına tavsiye mektubuyla göndermiş; mektubunda bu kişilere konumlarına uygun iş vermelerini talep etmiştir.

Müritlerinin ve halifelerinin maddi sıkıntıya düşmeden, daha iyi bir ibadet ve hizmet yapmaları için imkanlarının iyileştirilmesine yardımcı olan Mevlâna; bir bucağın halifesine tahsis edilmesini, bu sayede daha fazla hizmet imkanına kavuşacağını Emir Pervane'ye mektubu ile iletir: "Padişahlık edin, ihsanda bulunun da o bucağı şeyh Hamideddin'e verdirin... Pek minnettar olurum, bu işi şu duacı hakkında yaptınız sayarım..."²⁹

Mevlâna başarılı müderrislerden birinin ilmini geliştirmesi ve hizmetlerini daha iyi yapabilmesi için Emir Pervane'ye yazdığı mektupta şöyle der: "Emir gerçek ve garezsiz olarak onun halini, huyunu zamanını nasıl geçirdiğini bilse, hatırını her türlü düşünceden kurtarmak, saf bir zihinle ilme, kulluğa dalmasını temin etmek için, kendi malından ona bir miktarını ayırmayı farz sayar..."³⁰

İşi olmayanlara iş temin etmeye çalışan Mevlâna, işi olan, ama ücreti düşük olan müridinin de maaşının artırılması için Şucâaddin adı bir kişiye şöyle mektup yazar: "Umduğumuz dilediğimiz maaşının, elbise masrafının ne kadar mümkünse o kadar fazla, o kadar çok olmasına, efendicesine babacasına gayret göstermeniz."³¹

Mevlâna bazı mektuplarında aracı olduğu kişinin talebini belirtmeksizin onu dinlenmesini, talebine göre muamele yapılmasını ister. Bir Kadiya yazdığı mektupta gönderdiği kişinin anlayışla karşılanmasını şöyle ifade eder: " Oğlumuz Nec-

mettin o makamın iyiliğini dileyenlerden o makamı sevenlerdendir. O devletin duacılarındandır. Yaratılıştan sahip olduğunuz lütfâ, kereme güvenerek size şefaath yollu birkaç söz söyleyecektir. Söz söyleme edebini bilmezse sizin sevginiz, gönülünde yerleşmişti; umarım ki sözlerini tasdik edersiniz. Ebedi olarak ihsan ve kerem sahibi olun vesselam³²

Mevlâna durumu hakkında bilgi sahibi olduğu kişinin kendine yakınlığını, uzaklığını dikkate almaz. . Onun insan olması ve yardıma muhtaç olması yeterli sayılırdı. . Bunlardan bazıları dergahta kendini geliştirmeyi tercih eden kişilerdir. Bu şahıslardan biri olan Kemaleddin adlı kişi için bir yetkiliye yazılan mektupta Mevlâna şöyle der: "Malca çok ziyana uğradı, borçlandı; ehli-ayalı de kalabalık. Umarım ki herkese konan vergiden onu affedersiniz; çünkü yıkık yerden haraç alınmaz."³³

Bazı mektuplar yine dönemin üst düzey yöneticilerine yazılmış fakat bir madde talep yerine, bir cezaya af istenmiştir. Mevlâna ile akraba olan kuyumcu Selahaddin'in damadı Nizameddin bir hatasından dolayı gözaltındadır ya da tutuklanmıştır. Mevlâna, onun suçsuz olduğu ya da affedilebilecek küçük bir kabahati olduğu kanaatindedir. Emir Pervane'ye şöyle yazar: "Kötü bir iş yaptıysa Allah için, Allah rızası için yardımınızı kesmeyin ondan; ona öfkelenmeyin. Zaten sizin himmetiniz size bunu yaptırır; sizden umulan budur. O, Allah rızası için bırakılırsa, serbest kalır, el ayak oynatırsa, o vakit tamamiyle sevineceğim."³⁴

Medreselerdeki eğitimin daha verimli olması, talebelerin hocalarıyla uyum içinde olmaları halinde eğitim faaliyetlerinden beklenen neticelerin alınacağı bilinmektedir. Mevlâna talebelerle çok iyi anlaşacağını ümit ettiği bir müderrisin tayini için devreye girer ve saray hekimi Ekmeleddin'e şöyle mektup yazar: "Karatay Medresesi'nin Şemseddin'den sonra, büyük bilgin, müderrislerin övüncü Afsahaddin'e verileceğini umuyorlar. Allah üstünlüğünü daim etsin, her yönden başkalarından üstün olduğu gibi, bir de dervişlik derdinden dervişlerin halinden haberi vardır; dervişlerle adeta akrabadır. Oğullarımıza karşı adeta bir babadır. Kutlu çalışmanızla böyle bir emri çıkarsa, sevabı hem alem padişahına ait olur. Hem özü doğru oğlumuz"³⁵

4. Aile fertlerine yazılan mektuplar.

Hayatın içindeki Mevlâna'yı bu sahada da görüyoruz. O, bir babadır. O, bir kayınpederdir. Ailenin huzuru, evlatlarının başarıları ve iyiliği için, bir baba olarak, zaman zaman mektuplarla onlara seslenmiştir. Mevlâna, onlara yazdığı mektuplarla tavsiyelerini ve telkinlerini gelecek nesillere de aktarmıştır.

Oğlu Sultan Velet'e yazdığı mektupta aile içi huzura ve eşlere saygıya değinir: "Siz oğlumuzun nikahında, eli altında olan, büyük bir imtihan olarak size emanet edilen padişahımızın kızının hatırına riayet etmeniz için şu birkaç satır yazıldı.

Umarız, sizden bekleriz ki özürlerin temellerine ateş salarsınız da bir an, bir soluk, ne bilerek ne yanılarak onu incitecek bir harekette bulunmazsınız. Görüp gözetmek vazifesini bırakmazsınız da onların hatırına da bir zerrecik vefasızlıkta bulunduğuna dair bir şey gelmez, kederlenmezler. Zaten onlar sezseler bile, yaratılışlarının temizliği, padişah kızı oluşları yüzünden miras yoluyla elde ettikleri gibi doğuştan da sahip oldukları sabır sebebiyle hiçbir söz söylemezler...Onun hatırını aziz, ama pek aziz tut...Her günü ilk gün, her geceyi gerdek gecesi say. ³⁶

Sultan Velet aldığı tahsil ve terbiye itibarıyla aile sorumluluğunu bilen bir kişidir. Mevlâna bu bilgilerin uygulamaya yansımaları nefse zor gelse de gereğinin yapılmasını ifade eder. Aynı mektupta oğluna: "Bildiğini tutana, Allah bilmediği bilgiyi de miras olarak verir" diyerek bu konuda daha dikkatli ve makul olmasını tavsiye eder.

Aileye sonradan katılmış, artık ailenin bir parçası olmuş Mevlâna'nın yakın dostu Selahaddin'in kızı Fatma Hatun Sultan Velet'in eşidir. Mevlâna tarafından korunur. Mevlâna ona yazı yazmayı, Kur'an okumayı öğretir. En küçük bir keder, bir hüznü Mevlâna için de üzüntü kaynağıdır. Kocasından incindiği zaman onu teselli eder. Fatma Hatun'a yazdığı mektupta Mevlâna'nın, ona, oğlundan daha fazla değer verdiği görülür. Mektubuna şiirle başlar ve devam eder:

*"Canım canına karışmıştır, birleşmiştir
Seni inciten her şey beni de incitir..."*

Evladından dileğim şudur: "Babasından hiçbir şeyi gizlemesin, kimden incinirse söylesin; Allah'ın izniyle ne kadar mümkünse o kadar yardımda kusur etmem; bunu canıma minnet bilirim. Hatta aziz oğlum Bahaddin, sizi incitmeye uğraşırsa, gerçekten ama gerçekten gönlümden çıkarırım, onu sevmekten vazgeçerim, selamını almam, cenazeme gelmesini istemem...Sizin hakkınızda kötü söylenenin ağlayışına da aldırış etmem; mazlum sizsiniz"³⁷

Aile fertlerinin karakteri, eğitimi, yaşayışı aynı seviyede değildir. Mevlâna'nın oğullarından Alaaddin de davranışlarıyla babasını üzmemekte, aileye yakışmayan tutumları sebebiyle ikaz edilmektedir. Yakinen iletişim mümkün olmadığı zaman düşünceler mektuplarla iletilir. Mevlâna, oğlu Alaaddin'e şöyle yazıyor: "Allah içi babanın gönlünü hoş etmek, rızasını kazanmak istersen evini unutma; evindekiler bir şeker yurdu olan o güzel huyunla şekerler saç da onun şükürü bana da ulaşsın.

Gelip geçici vefasız dünyanın havasına kapılmak, erlikten ayrılıp dostların gönüllerini yaralamaya değmez. Allah izin verir, dilerse oğlumun gözünden aldandığı perdesi pek çabuk kalkar da anlar. ³⁸

SONUÇ

Mevlâna eserlerine yansıyan fikirleriyle, müritleri tarafından bir mektep haline getirilen Mevlevilik yolundaki usulleriyle, sadece mensubu bulunduğu kültürel camia için değil, tüm dünya için önemli bir kültürel mirastır. O, alim arayana ilim adamı, gönül eri arayana gönül adamı, dost arayana dost, rehber arayana rehber, çare arayana çare olmuştur.

Hayat felsefesinde alçakgönüllü olmak, ilmiyle amel etmek, insanlara yardımcı olmak, insanları sevmek, inanmak, inandığı gibi yaşamak, hoşgörü sahibi olmak gibi erdemler vardır. O, eserlerini bu gibi değerler üzerine bina ederken samimidir. Söyledikleriyle, yazdıklarıyla davranışları arasında çelişki yoktur. Çağlara rehber tavsiyesi " olduğun gibi görün, görüdüğün gibi ol" sözünün uygulamasını nefsinde yaşamıştır. Tüm insanlığı kucaklayan kolları, dünyanın dört bir yanından ziyaretçilerinin, hayranlarının dayanağıdır.

Günlük hayatta, siyasi hayatta, beşeri münasebetlerde, giyim tarzında, yemek kültüründe, mimari ve edebiyatta Mevlâna etkisi ve izlerinin olması, o sesin ulaştığı ve yayıldığı alan ile ilgilidir. O, bu özelliğiyle herkesin kana kana su içtiği pınar olmuştur.

O, eserleri, ilmi ve konumu nedeniyle herkesin hayran olduğu bir büyük kapı olmasına rağmen, herkese değer vermiş, isteklerini karşılamış ya da vasıta olmuştur. Kendisine başvuran her kademedeki insanla seviyesine, konumuna, anlayışına ve ihtiyacına göre ilgilenmiştir. Sadece bununla da kalmamış bir insanın sıkıntısını duyduğunda, sezdiğinde onlarla da ayrıca ilgilenmiş, sıkıntısının giderilmesine çalışmıştır.

Çocuklar, her sınıftan kadınlar, erkekler, alim ve fazıl kişiler, cahiller, devlet adamları gibi her kademedeki insanla diyalog içinde olmuş, taleplerini karşılamaya çalışmış, mektuplarına cevap vermiş, davetlerine katılmış, meclislerinde bulunmuş, mütevazı bir tavırla çevresini aydınlatmıştır.

Mevlâna, hayatın içindedir. İnsanlardan uzak, yukarıda, kendi havasında yaşamamıştır. Eliyle diliyle insanlara daha fazla yaklaşmayı tercih etmiştir. İnsanın hüznü onun hüznü, sevinci onun sevinci olmuştur. Çevresine karşı sorumlu ve duyarlıdır. Yeri geldiğinde, bir tehlike anında canını feda edecek cesareti ve fedakarlığı gösterecek şekilde davranır, yazar ve yapar. Makam, mevki, gelecek endişesi taşımadan inancının verdiği vakardan vazgeçmez.

İmkanlarını kendi ikbali için kullanmamıştır. Hatırının geçtiği kişilerden talebi "diğer ihtiyaç sahipleri" içindir. İlim tahsil edenlere, kendini geliştirmek isteyenlere yapılan desteği, kendisine yapılmış sayarak memnuniyetini ifade eder...

Talebelerini, müritlerini evladı olarak kabul etmiş onlara baba şefkatiyle ilgi göstermiş, iyi bir eğitimcinin de öyle olmasını tavsiye etmiştir.

Aile içi huzur ve karşılıklı sorumluluklar üzerine, saygı, sevgi ve fedakarlık bağlamında hoşgörülü olmayı önermiş, bilhassa bayanlara daha müşfik davranılmasını tavsiye etmiştir. Çocukları ihmal etmemeyi telkin etmiştir.

Nerede bir yanlışlık, haksızlık, zulüm varsa Mevlâna, ulaşabildiği oranda konunun üzerine gitmiştir. İlgilileri mektupla uyarmış, yeri geldiğinde bizzat devreye girmiştir.

Mektuplardaki Mevlâna kısa süreli Şems yalnızlığı dışında aktif bir konumda insanların vekili olarak günlük hayatın içinde yer almıştır. Bulduğu yerlerde ulaşılmaz elit bir bilge değil, herkesin ulaştığı bir gönül adamı olarak dikkati çeker. Davranışları ve sorumluluk anlayışı ona olan ilginin, sevginin, saygının kaynağı olmuştur. Elsizlerin eli, dilsizlerin dili olma vasfı mektuplarıyla somutlaşmış bu yönüyle de insanların gönüllerinde yer bulmuştur.

¹ Mektup, Muallim Naci bu kelimenin sözlük anlamına dayanarak "Mektuplarım" adlı kitabında, "mektup, varaka tezkire tebrik name, cevap name, nasihat name gibi muhtelif namlarla yad edilecek şu müsveddelerle unvan olarak (Mektuplarım) serlevhasını verişim mektup lafzını mana-yı lügavi cihetiyle her türlü muharreta şumulu olduğu içindir" der. Tümü mektup olmakla birlikte bunları değişik adlar altında görüyoruz.: Arıza, şukka, name, uhuvvetname, meveddetname, muhabbetname, tezkire, varakpare, kağıt gibi hemen akla gelen sözüklerin hepsi de mektup demektir. Ama yazanın ve gönderilenin kimliğine göre bunların anlamları değişiktir." arıza ve şukka" daha alt basamakta olandan, daha yukarıdakine yazılana denir. Uhuvvetname, meveddetname, muhabbetname, ise kardeşlik ve sevgi duyguları ile bağlı olan kimselerin birbirine yazdıklarıdır. Varakpare " kağıt parçası" anlamına bir "alçakgönüllülük" anlatır. Kağıt ise çok geniş anlamda ve halk dilinde yazılı kağıt, mektup demektir. Name'nin kimi kez aşk mektupları için kullanıldığını hatırlıyoruz." (Orhan Şaik Gökyay, Tanzimat Dönemine Degin Mektuplar; Türk Dili, Mektup Özel ayısı, Temmuz 1974, Sayı 274, s. . 20)

² Öngören, Reşat Doç. Dr.; Kültür, üç aylık kültür, sanat araştırma dergisi, Mevlâna özel sayısı, kış, İst. 2006, S. 5 s. 11

³ Mevlâna Celâleddin Rumi; Nahivciyle Gemici Hikayesi, Mesnevi Şerhi, Abdülbâki Gölpınarlı, C. I. M. E. Basımevi, İstanbul, 1973 s. 479

⁴ Mevlâna Celâleddin Rumi; Fihi Ma-fih ve Mecalis-i Seb'adan. Seçmeler, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Kültür Bak. Yayınları. , 100 Temel Eser Dizisi, Ankara 1989 s. 207

⁵ Mektuplarda önce elkap denilen ve gönderilenin mertebesine göre sıralanan bir takım sıfatlar dizilir. Bu elkap, bir gelenek olduğu kadar, her işin bir düzene bağlı olduğu oturmuş toplumlarda belli bir kuralla bağlı ve herkesin yerini ve ayarını belirtmeye yarayan bir yoldur. Bundan dolayıdır ki işin başlangıcında olanlara yol göstermek için ayrıca "elkap" kitapları yazılmıştır. Mektuplarda elkaptan sonra, dibace adı verilen bir başlangıç vardır. Bu bölümde, asıl konuya girmeden önce gönderilene çeşitli dualar edilip hal hatır sorulur. Bu, mektubun önemli bir bölümüdür.

Nitekim münşeat kitaplarında ayrı olarak dibace örneklerine rastlanır. Bundan sonra konuya gelinir. Mektubun sonunda yine, çoğu kaplaşılmış dualar ve saygı bildiren sözler bulunur. (Orhan Şaik Gökyay,

Tanzimat Dönemine Degin Mektuplar; Türk Dili, Mektup Özel ayısı, Temmuz 1974, Sayı 274, s. . 22)

⁶ Mevlâna Celâleddin Rumi; Fihî Ma-fih ve Mecalis-i Seb'adan. Seçmeler, Haz. Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bak. Yayınları. , 100 Temel Eser Dizisi, Ankara 1989 s. 207

⁷ A. g. e. s. 231

⁸ A. g. e. s. 233

⁹ A. g. e. s. 233

¹⁰ A. g. e. s. 244

¹¹ A. g. e. s. 244

¹² A. g. e. s. 244

¹³ A. g. e. s. 238

¹⁴ A. g. e. s. 237

¹⁵ A. g. e. s. 250

¹⁶ Mevlâna Celâleddin Rumi; Divan-ı Kebir'den Seçmeler, Hazırlayan Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989 II. Baskı s. . 48

¹⁷ Mevlâna Celâleddin Rumi; Fihî Ma-fih ve Mecalis-i Seb'adan. Seçmeler, Haz. Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bak. Yayınları. , 100 Temel Eser Dizisi, Ankara 1989 s. 221

¹⁸ A. g. e. s. 258

¹⁹ A. g. e. s. 252

²⁰ A. g. e. s. 190

²¹ A. g. e. s. 215

²² A. g. e. s. 213

²³ A. g. e. s. 220

²⁴ "Yeryüzü kadına gökyüzü de kocasına benziyor. Yeryüzü kendi gibi çocuğunu yemekte; fakat ben bu kadını da bilmiyorum bu konudan da haberim yok." (Mevlâna Celâleddin Rumi; Divan-ı Kebir'den Seçmeler, Hazırlayan Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989 II. Baskı s. 43)

²⁵ "Sen Tatarlardan korkuyorsun çünkü Tanrıyı tanımıyorsun, oysa ki ben tatarlardan iki yüz iman bayrağı yüceltirim" (Mevlâna Celâleddin Rumi; Divan-ı Kebir'den Seçmeler, Hazırlayan Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989 II. Baskı s. 47)

²⁶ Mevlâna Celâleddin Rumi; Fihî Ma-fih ve Mecalis-i Seb'adan. Seçmeler, Haz. Abdülbâki Gölpinarlı, Kültür Bak. Yayınları. , 100 Temel Eser Dizisi, Ankara 1989 s. 221

²⁷ A. g. e. s. 211

²⁸ A. g. e. s. 241

²⁹ A. g. e. s. 238

³⁰ A. g. e. s. 228

³¹ A. g. e. s. 175

³² A. g. e. s. 225

³³ A. g. e. s. 232

³⁴ A. g. e. s. 178

³⁵ A. g. e. s. 245

³⁶ A. g. e. s. 166

³⁷ A. g. e. s. 170

³⁸ A. g. e. s. 181